

LUNDS UNIVERSITET
Campus Helsingborg

Vi och dom:

En diskursanalys om medias framställning av missbrukare

**Lunds Universitet
Socialhögskolan**

Av: Therese Benjaminsson
Kurskod: SOPA63
HT 2016
Studieort: Helsingborg
Handledare: Janicke Andersson

Abstract

Title: We and them: A discourse analysis of the media`s representation of addicts.

Supervisor: Janicke Andersson

Author: Therese Benjaminsson

Assessor: Eva Palmblad

This study analyzed 14 different articles from Expressen and Aftonbladet from a time period between February 2015 and March 2016. By analyzing vocabulary, concepts, themes and content in general, three different discourses about addiction and drug-addicted persons in Sweden could be found. The first discourse found was about the concept of crime and showed a clear picture of how the drug-addiction was linked to criminality and the criminal world. The second discourse found concerns exclusion. Life as an addict can not be combine with a regular family life, which is based on trust in each other, something that the addict can not offer because the only loyalty is to the drugs. The third and final discourse is about social legacy and the reason why people become addicts. Here is given a picture that the addiction is due to mental health problems and often have a relationship with a bad childhood. Finally, one can also point out that half of the articles in this study have used former addicts or close relatives as sources, indicating that the discourses of addiction not only is created by a powerful elite of professional experts and authorities with a political agenda.

Keywords: Critical discourse analysis, socialconstructivism, media, newspaper article & addict.

Sammanfattning

I denna studie har 14 olika artiklar från Expressen och Aftonbladet analyserats. Artiklarna har publicerats mellan februari 2015 och mars 2016. Genom att analysera ord, koncept, teman och innehåll generellt, har det hittats tre olika diskurser rörande missbruk och missbrukare i Sverige. Den första diskursen som hittades handlade om kriminalitet och visade en klar bild av hur missbruk var förbundet med kriminalitet och den kriminella världen. Den andra diskursen som hittades handlade om utanförskap. Livet som missbrukare kan inte kombineras med ett vanligt familjeliv, som är baserad på förtroende och tillit till varandra, något som missbrukaren inte kan erbjuda eftersom hen bara är lojal mot sina drogar. Den tredje och sista diskursen som hittades handlar om hur det sociala arvet och en dålig barndom oftast är anledning till att folk hamnar i missbruk oftast genom att mentala hälsoproblem uppstår. Slutligen kan det också poängteras att hälften av de studerade artiklarna har använt tidigare missbrukare eller närstående till missbrukare som källor för intervju, och att diskurserna därmed inte enbart kan anses drivas av en maktfull elit av experter och myndighetspersoner.

Nyckelord: Kritisk diskusanalys, socialkonstruktivism, media, tidningsartiklar & missbrukare.

Innehållsförteckning

Abstract	1
Sammanfattning	3
Innehållsförteckning	4
1. Inledning och problemformulering	5
2. Syfte och frågeställningar.....	6
3. Definition av begreppet <i>missbrukare</i>	7
4. Tidigare forskning.....	7
4.1 Media.....	7
4.2 Sociala problem och stigmatisering	8
5. Teori och metod.....	9
5.1 Teori.....	10
5.1.1 Socialkonstruktivism.....	10
5.1.2 Diskursbegreppet.....	11
5.2 Metod.....	12
5.2.1 Kritisk diskursanalys.....	12
5.2.2 Urval och avgränsningar.....	15
5.2.3 Reliabilitet och validitet.....	16
5.2.4 Etiska överväganden.....	17
6. Resultat och analys.....	18
6.1 Kriminalitet.....	19
6.2 Utanförskap.....	22
6.3 Socialt arv och psykologiska problem.....	24
6.4 Vem är det som uttalar sig och formar diskurserna.....	26
6.5 De funna diskurserna jämfört med tidigare forskning.....	27
7. Slutdiskussion.....	29
Referenslista	31

1. Inledning och problemformulering

”Missbruk är sammansatt, komplext och svårbehandlat. Det berör hela människan och alla i hennes närhet. Många har erfarenhet av och åsikter om missbruk och missbrukare.” (Melin & Näsholm 2006, sid 9). Beskrivningarna av en *missbrukare* finns generellt bland både folk i allmänhet, nära och kära till *missbrukaren*, bland de professionella som arbetar med eller på något sätt kommer i kontakt med en person som har beroendeproblematik. Bilden av den stereotype *missbrukaren* skildras även bland de som själva är beroendesjuka.

Media som aktör innehar både makt och inflytande över hur allmänheten och vi deltagare i samhället får vår uppfattning om det som finns runt om oss, inkluderat sk. sociala problem (Blomberg et al 2004) exempelvis missbruksproblematik. När media beskriver fenomen, såsom tex missbruk, så blir det till viss del ibland vinklat där alternativa tolkningar samt skildringar kommer i skymundan. (Bergström & Boréus 2005) Jag menar att detta gör att det är intressant att undersöka vad det är media faktiskt skildrar då dessa bilder påverkar och till viss mån definierar den allmänna bilden och den normative föreställningen av, i detta fall, *missbrukaren* (Blomberg et al 2004). Media har en central roll och bidrar genom sin maktposition i mångt och mycket till skapandet av hur vi uppfattar och förstår världen (Fondèn & Sato 2005).

Missbruk beskrivs vidare oftast utifrån motsättningar och det finns skilda synsätt om varför ett missbruk och ett beroende initieras, orsaker till dess fortsatta karriär och hur problematiken skall hanteras dels avseende skademinimering, sk. harmreduction, (Goldberg 2010) och tillfrisknade. Detta skriver Melin & Näsholm (2006) om i sin bok om kunskapsutveckling inom missbruksvården. De menar vidare att de motsättningar som finns till stor del bygger på de olika teorier som finns avseende missbruk och beroende såsom å ena sidan sjukdoms- alternativt inlärningsteorierna samt teorier som bygger på psykologiska eller sociala symtomteorier (Ibid).

Fördomar och samhällsklimat styr många gånger de beskrivningar och hur *missbrukaren* framställs framför kunskap och teori. Dessa skildringar tänker jag dels kan påverka *missbrukaren* själv och dennes grundsyn på sig själv som en person som faktiskt har ett värde med ett eget ansvar och en förmåga att välja i sitt liv. Utöver att det finns en risk för negativ

påverkan ur ett individuellt perspektiv så tänker jag att skildringarna även kan påverka de professionella som arbetar inom missbruksvården samt även den resursfördelning som görs inom vår allmänna välfärd avseende stöd och behandling.

Utgår man från SoL (Lundgren, Sunesson & Thunved 2014) så menar ju lagstiftaren att professionen ska göra individuella bedömningar men genom att eventuella stigman och fördomar återges och reproduceras via hur text media i artiklar skildrar *missbrukare*, så tänker jag att detta kan riskera att synen på personer med missbruksproblematik kan bli begränsad utan flexibilitet och anpassning vilket i nästa steg skulle kunna påverka missbruksvården negativt. Det retoriska sättet i hur *missbrukare* framställs kan generera krav, krav på åtgärder och agerande men man missar i detta grundfrågan avseende resultat och eventuella effekter (Svensson 2010).

Sammantaget utifrån denna bakgrund är det därför relevant att undersöka medias skildringar och framställningar och det förefaller synnerligen intressant att kritiskt titta närmre på hur *missbrukare* framställs i media genom en kritisk diskursanalys. Metoden känns relevant att välja utifrån min ansats att undersöka hur normativa föreställningar om *missbrukare* skapas och påverkar. Hur språket aktivt skapar vår verklighetsbild av *missbrukaren* som en person utan individuella egenskaper.

2. Syfte och frågeställningar

Syftet med studien är att undersöka hur personer med missbruks- och beroendeproblematik framställs och skildras i några valda tidningsartiklar och vilka diskurser som kan urskiljas.

- Hur beskrivs missbruk och missbrukare i kvällstidningarna?
- Vilka diskurser kan man identifiera i kvällstidningarna under detta tema?
- Vilka får komma till tals och formar diskurserna?

3. Definition av begreppet *missbrukare*

Det finns olika begrepp och definitioner som används för att beskriva missbruk som oftast syftar på uppfattningen ”skadliga beteenden”. Jag tänker att begrepp är en definierad tanke. Många ord används vanemässigt och på rutin utan att gemene man tänker på vad man menar med dem. Det är svårt att definiera *missbruk* då det är relativt svagt preciserat samt via stigmat fått ett socialt lågt klassmärke. Beroende däremot är ett begrepp som innefattar kriterier och verktyg och som är en etablerad medicinsk diagnos. Ord som missbruk och alkoholism används ibland slentrianmässigt, utan att man kanske tänker på vad man menar med dem. Enligt WHO så definierar man idag *missbruk* som skadligt bruk vilket avser ett beteende som ger negativa konsekvenser och är skadligt utifrån både ett hälso-, relationellt- och ekonomiskt perspektiv på både micro och en makronivå. (WHO).

4. Tidigare forskning

Jag har haft svårt att hitta tidigare specifik forskning. I tidigare forskning avseende socialt arbete utifrån narkotikamissbruk finns det en del angående bla identitet och normer vilket också är något jag kommit in på och berör både initialt samt under arbetets gång. Den tidigare forskning jag valt att kort presentera belyser olika infallsvinklar av det jag diskuterar under den inledande problemformuleringen och blir på så sätt relevant för både helheten och analysen. En del tidigare forskning hittade jag i boken *Sociala problem och socialpolitik I massmedier* (Blomberg et al 2004) där ett flertal studier och forskare omnämns av författarna men även i dess referenslista.

4.1 Media

Media via dagspressen är en viktig aktör och informationskanal avseende att nå ut till människor. Medias beskrivningar blir därför viktiga och genererar konstruktionen av de bilder vi får av ett visst fenomen, händelse eller människor (Fondén & Sato 2005). I SoRADS (Centrum för socialvetenskaplig alkohol- och drogforskning Stockholms universitet) forskningsrapport nr 27 (Ibid) med syftet att dels att behandla hur unga människor och

narkotika skildras i dagstidningar menar man att även de med egna erfarenheter av droger också har att förhålla sig till dessa skildringar och att media på detta sätt bidrar till skapandet av bilden av den egna identiteten (Ibid). Vidare beskriver författarna i rapporten hur media bygger upp sina beskrivningar med hjälp av språket både utifrån retorik samt en maktaspekt (Ibid). ”Makten att definiera och kategorisera olika fenomen intar i detta sammanhang en mycket viktig funktion för att upprätthålla den sociala ordningen.” (Fondèn & Sato 2005, sid 2). Detta skapande blir en diskursiv formation.

I studien *“Alcohol and drugs in Swedish newspapers”* (Olsson 1994) görs en innehållsanalys av svenska tidningar för att se hur de framställer alkohol- och drogmissbruk. Det som studien visade var bl.a. en maktaspekt utifrån att de som oftast och främst uttalade sig i media var professionella, myndighetsutövande samt aktörer vilket påvisar ett sätt där diskurser skapas utifrån de med makt och utifrån en specifik grupp som är bärare av sina unika glasögon.

4.2 Sociala problem och stigmatisering

Sociala problem skildras ofta förenklat, slentrianmässigt och stereotypt i media. Individerna bakom det fenomen som skildras beskrivs som handfallna och maktlösa. Normavvikelse och ett “vi och dom”-tänk förmedlas via text och språk samt även utifrån det man väljer att publicera (Blomberg et al 2004).

I en studie av Goldings och Middleton (1982) *Images of welfare* vilken dock är över trettio år gammal så har man analyserat media och dess förhållningssätt gentemot sociala problem och utsatta grupper. I studien framkom det att medias framställningar ofta är negativa och ensidiga samt att skildringarna påverkar både individen negativt samt socialpolitiken och allmänhetens uppfattning. Det framkom även att media som sådan inte bara belyser sociala problem utan även reproducerar och bidrar till skapandet utav dessa (Blomberg et al. 2004). Britt Hultén (2000) har påvisat att medias skildringar av utsatta tenderer att bli ensidiga och bidra till stereotypifieringar vilket genererar att individen identifierar sig in i en offerroll istället för den autonoma varelse hen är. Ett annat problem med de mediala reportagen kring utsatta är att beskrivningarna blir endimensionella och stereotypiska och dessutom gör att de utsatta beskrivs som hjälplösa individer utan att ha makten över sina resurser. Vidare menar Hultén att media ofta befäster fördomar om individer som anses vara normavvikande (Ibid).

I en avhandling (Skårner 2001) avseende missbrukares sociala relationer samt personen bakom beroendesjukdomen menar forskaren att den utsatthet som genereras ur missbruket förstärks genom just stigmatisering. Stigma (Goffman 2014), social kategorisering och stereotypa skildringar är något som tillskrivs både individer och grupper och är ett begrepp som används inom bla stämplingsteorin. Goffman (2014) beskriver tre typer av stigma där karaktärsstigma är det som avser bla missbruk. Begreppet stigma har bla definierats och förklarats med att det avser en skapad kollektiv identitet där den utmärkande egenskapen av negative typ reducerar individen. Stigma underbyggs av normer och det vi ser som normavvikande och möjliggör skapandet av ett vi och dom där vi är eller- och blir betraktade (Bauman 1991).

Även personen själv som har missbruks- och beroendeproblematik identifierar sig som *missbrukare* genom att införliva andras normativa förväntningar på hen, vilket kan generera känslor av skam och underkastelse på både individ och gruppnivå. Individen påverkas av de sociala processer som ständigt pågår i ett samhälle och kontext (Skårner 2001).

5. Teori och metod

Jag har valt en kvalitativ forskningsansats. Kvalitativ data innebär inte att man mäter utan applicera när man skall förstå ett fenomen, när man vill konstatera att det existerar och var samt hur det fungerar (Ahrne & Svensson 2011). Med en kvalitativ metod kan man belysa bla nyanser, normer och värderingar. ”Kvalitativa studier bygger på en forskningsstrategi där tonvikten oftare ligger på ord än på kvantifiering vid insamling och analys av data.” (Bryman 2011, sid 340).

Jag valde att inta ett humanvetenskapligt perspektiv med ett hermeneutiskt förhållningssätt och göra en kritisk diskursanalys, som i sig också innefattar en socialkonstruktivistisk ansats och teorier utvecklade av Fairclough (1992) då denna främst används vid analys av olika texter/dokument såsom just tidningsartiklar för att komma fram till vissa slutsatser genom att tolka hur texterna konstruerar samt genererar diskurser.

5.1 Teori

5.1.1 Socialkonstruktivism

Som jag redan nämnt ovan så har jag även valt att delvis förhålla mig till det konstruktivistiska perspektivet dels då detta är en del i den diskursanalytiska analysen via sin socialkonstruktivistiska utgångspunkt (Winther Jorgensen & Philips 2010) samt dels då jag valt att studera just hur media konstruerar och reproducerar missbrukaren mer utifrån föreställningar än kanske reell kunskap och evidens samt hur sociala problem konstrueras (Jönsson 2010). Socialkonstruktivismen grundar sig på Vivien Burrs (1995) sammanfattande fyra nyckelpremisser:

1. En kritisk inställning till självklar kunskap; Ingenting som vi vet om världen kan omedelbart betraktas som objektiv sanning. Vår kunskap och våra världsbilder är bara en produkt av våra sätt att kategorisera världen, och är därmed inte representativ.
2. Historisk och kulturell specificitet. Vår kunskap och syn på världen är alltid kulturellt och historiskt präglad. Våra världsbilder och identiteter kunde ha varit annorlunda och de kan förändras över tid. Diskursiva handlingar bidrar till att konstruera den sociala världen.
3. Samband mellan kunskap och sociala processer. Vårt sätt att uppfatta världen skapas och upprätthålls i sociala processer. Kunskap skapas i sociala möten, där man bygger upp gemensamma sanningar och kämpar för vad som är sant och falskt.
4. Samband mellan kunskap och social handling. I en bestämd värld blir några handlingssätt naturliga medan andra blir otänkbara. Olika världsbilder leder således till olika sociala handlingar, och den sociala konstruktionen av kunskap och sanning får därmed konkreta sociala konsekvenser (Burr 1995).

Socialkonstruktivismen avser och behandlar frågan om hur samhället konstruerar samt återskapar fenomen genom interaktion. En av grundtankarna inom socialkonstruktivismen är att vi kategoriserar för att förstå och begripliggöra vår omvärld i en ständigt pågående process. ”En diskurs bidrar till att konstruera:

- Sociala identiteter
- Sociala relationer

- Kunskaps- och betydelsystem” (Winther Jorgensen Philips 2010, sid 73).

Konstruktivism avser kunskapen om verkligheten utifrån sociala faktorer såsom tex maktrelationer och kategoriseringar. Det är dock svårt att avgöra vad som är sanningen inom konstruktivismen, varken vardags- eller den vetenskapliga sanningen är mer sann än den andra (Winther Jorgensen Philips 2010). Via den socialkonstruktiva ansatsen så är kunskapen om världen inte objektiv utan istället en skapelse av de kategoriseringar som görs som vi via socialt interagerande vidare reproducerar. Dessa sociala processer och mönster påverkar hur sociala problem tolkas genom att vårt sociala samspel i sig är en konstruktion som utgår från konstruerade mönster (Ibid). Mitt syfte avser dock att undersöka hur missbrukaren konstrueras i media via medias konstruktion och förståelsen för detta fenomen. Att förhålla sig till samt att kombinera perspektiv, skapa en mångperspektivisk ram, kan underlätta frågor som rör komplexa områden och går att välja utifrån forskningssyfte. Många teorier och riktningar förklarar inte allt och ibland snuddar de vid varandra eller grundar sig i en förförståelse av ett annat synsätt (Winther Jorgensen Philips 2010).

Genom att sortera och via kategorisering så får vår värld en ram att te sig begriplig inom, detta behöver inte ses som något negativt utan är ett sätt som hjälper oss att förstå och begripa omvärlden vilket är nödvändigt för att vi skall kunna hantera den. Däremot kan konsekvensen bli att bilden och uppfattningen vi skapar och får presenterad blir stereotyp och ogrundad vilket kan generera konsekvenser för både vårt samhälle och för individen (Loseke 2008).

5.1.2 Diskursbegreppet

Ser man endast till begreppet diskurs och definitionen av detta så finns det olika förslag inom olika positioner inom forskningen. En lyder ”diskurs är ett bestämt sätt att tala om och förstå världen (eller utsnitt av världen).” (Winther Jorgensen & Philips 2010, sid 7).

Diskursbegreppet kan dock förefalla vara ett svårdefinierat begrepp även om det är ett ofta använt begrepp. Ibland har det en diffus betydelse och ibland en mera precis betydelse beroende på i vilket sammanhang det används. Man kan uppfatta en diskurs som ett strukturerat sätt att använda språket inom olika sfärer. Tex kan man ha en ”teologisk diskurs” inom religionen eller i mitt fall en ”missbruksdiskurs”. Man kan också säga att en diskurs är den rådande uppfattning inom ett visst segment, dvs den gällande uppfattning om vad som är

rätt just nu. Ibland finns det en rådande konsensus inom en diskurs, en så kallad hegemoni, men ibland kan det även förekomma olika diskurser inom samma område där olika diskurser krockar med varandra, och då uppstår det oftast en kamp för att uppnå hegemoni och på så sätt ”låsa” diskussionen (Winther Jorgensen & Phillips 2010).

Man kan också se diskursen som en fixering av betydelser inom bestämda områden. Man kan använda analogin med ett fisknät där nätet i sig är en diskurs och knutarna i själva nätet är ett moment eller fixpunkter som diskursen är byggd runt. Dessa fixpunkter är uppfattade ”sanningar” som bestämmer frihetsgraderna i diskursen. Ju fler fixpunkter eller nodalpunkter som man också kan kalla dessa, ju mer fastlåst blir diskursen med mindre utrymme för andra uppfattningar. I diskursen försöker man att relatera de olika nodalpunkter till varandra för att på detta sätt skapa en sanning och entydighet (Winther Jorgensen & Philips 2010).

En särskild diskurs avseende ett fenomen påverkar den allmänna synen på detta och blir som en konstituerande referensram (Bryman 2011). Den kritiska diskursanalysen menar att språket har en given maktrörelse och innehåller influenser från exempelvis filosofen Michael Foucault (1926-1984) som menade att så som vi via språket beskriver ett fenomen påverkar vår förståelse samt uppfattningen av det (Ibid). Såsom vi talar om och förstår världen är en diskurs (Winther Jorgensen & Phillips 2010). Det kritiska angreppssättet inom diskursanalys är en mer fördjupad förståelse av hur texten påverkar samhället och tvärtom där man vill belysa både strukturella och kulturella processer i samhället. Detta dialektiska samspel kan dock i praktiken vara svårt att urskilja (Ibid).

5.2 Metod

5.2.1 Kritisk diskursanalys

Idén om att språkliga strukturer utgör mönster och formationer är en av grundbultarna i begreppet diskursanalys (Winther Jorgensen & Philips 2010). Den kritiska diskursanalysen omfattar utöver detta även bilder och det visuella. Det är främst utifrån denna definition som jag utgått. Via diskursanalysen kan man fokusera på vad och hur ett fenomen, nyhet, händelse framförs i de utvalda artiklarna som avses i denna analys. Man kan vidare via den kritiska diskursanalysen upptäcka de perspektiv och diskurser som dominerar och styr (Ibid).

Utifrån den kritiska diskursanalysen så har jag studerat Faircloughs (1992) något svårtolkade tredimensionella modell i vilken de olika dimensionerna förhåller sig till varandra via den kommunikativa händelsen, dvs retorik, utifrån hänsyn till den diskursiva och sociala praktiken (Bergström & Boréus 2005) (Winther Jorgensen Philips 2010). De viktigaste aspekterna inom den diskursiva praktiken är enligt Fairclough (1992) textens produktion, distribution och konsumtion (Winther Jorgensen Philips 2010).

Faircloughs modell kan delas upp i tre så kallade lager enligt nedan:

1. Text (tal, bild, skrift och dess egenskaper)
2. Diskursiv praktik (textens produktions- och konsumtionsprocess)
3. Social praktik (den bredare sociala praktik som den kommunikativa händelsen är en del av)

Det första lagret (text) är själva texten och dennas innehåll. Här kan man bla analysera vokabulären och grammatiken samt förekomsten av olika ord. Med hjälp av modellen som analysredskap kan man analysera mening- och textbyggnaden utifrån hur exempelvis vissa ord förknippas med varandra utifrån något negativt eller positivt laddat och även utifrån den mångfald av betydelser ett ord kan innebära och tillskrivas. Vidare kan man utgå från i vilken omfattning texten är narrativ samt utifrån vad som de facto sägs i den eller vad som grundar sig på ett antagande utifrån något implicit såsom en väl grundad fördom. Modalitet är ett begrepp som Fairclough (1992) använder sig utav vilket avser huruvida den som författar texten håller med om det hen skriver eller inte, och i vilken grad hen instämmer, samt att man tittar på vems åsikt som framförs vilket i sin tur kan vara intressant ur ett maktperspektiv för att se vem eller vilka som sätter agendan (Ibid).

I det andra lagret (diskursiv praktik) tittar man på hur författaren skapar sin text samt vem som konsumerar denna. I vårt fall är det tal om artiklar i dagstidningar (produktion) som skapas av journalister i första hand, genom intervju av olika källor. Konsumtionen kan antas vara ett brett tvärsnitt av den svenska befolkning generellt sett. När det gäller konsumtionsprocessen i detta fall (svenska dagstidningar), blir det svårt att analysera hur konsumenten upplever artiklarna utan att göra en omfattande intervju-studie som ligger utanför ramarna och tillgängliga resurser för denna uppgift.

När det gäller produktionsprocessen kan man återgå till Foucault (Winther Jorgensen Philips 2010) och hans beskrivning av maktbegrepp, där man inte får glömma bort att journalisten i denna process har ett övertag över den intervjuade och i stort sett själv kan bestämma vad som hen (journalisten) väljer att redovisa och hur det formuleras i artikeln. Här kan man också ta hjälp av Laclau och Mouffes tankar kring subjektbegreppet (Laclau, E. & Mouffe, C. 2001). Enligt dem är det den rådande diskursen som oftast bestämmer vilken roll de olika aktörer intar och hur dessa förväntas agera. Ska en tidning skriva en artikel om missbruk som i exemplet nämnd ovan, kan de skicka ut en journalist för att intervjua en missbrukare. Därmed uppstår ett möte mellan två olika positioner där det i slutändan är journalisten som bestämmer vad som skrivs. Det blir i så fall hans uppfattning och tolkning som kommer gälla även om den inte nödvändigtvis stämmer överens med vad den intervjuade menade. Genom att analysera de enskilda artiklarna kan man skapa sig en bild av vad som är den bakomliggande och gällande diskurs.

I det tredje lagret (social praktik) kan man förhoppningsvis utskilja flera olika diskurser som framkommit genom analys i de två första lagren (text samt diskursiv praktik).

Den tredimensionella modellen belyser även hur en händelse anknyter till subjekt och objekt. Man kan även tänka sig att olika ramverk, diskursordningar och områden skiljer sig åt beroende på i vilket kontext texten produceras utifrån. Media och tidningsartiklar är ett sammanhang som har en social praktik och process via sitt område/genretillhörighet även om det sannolikt också är så att andra sociala praktiker och diskursordningar samspelar (Ibid).

Etos är ett annat begrepp inom den kritiska diskursanalysen som används i syfte att analysera hur texter och val av ord kan bidra till och skapa identitetskonstruktioner (Ibid). Detta blir i mitt fall relevant utifrån exempelvis det jag inledningsvis berörde angående att missbrukaren själv som individ, via normativa förväntningar, tillskriver sig egenskaper samt en identitet som den skildrade stereotype missbrukaren för att förhålla sig till det sociala sammanhang hen kategoriserats in i (Blomberg, Kroll, Lundström & Swärd 2004).

Det kändes naturligt för mig att förhålla mig till den kritiska diskursanalysen då det är människan i en kulturell kontext, tolkandet av texter samt eventuella diskurser som jag valt att analysera. Jag ville upptäcka framställningar och utmärkande riktningar i artiklarna genom att identifiera ord och verbala uttryck avseende både frekvens och kontext (Maj 2013). Den kritiska diskursanalysen blir användbar utifrån en interpersonell aspekt i syfte att studera både

innehåll, mening och makt för att förstå hur texterna, språket och retoriken påverkar bilden av missbrukaren samt eventuellt skapar och reproducerar denna. Det diskursanalytiska perspektivet menar ju just att vår förståelse av verkligheten sker via språket (Winther Jorgensen & Phillips 2010). Man menar inom den kritiska diskursanalysen att processerna bakom både själva textproduktionen och tolkandet och mottagandet av texten, den sk konsumtionsprocessen, båda är faktorer som påverkar den sociala reproduktionen samt är en viktig form av social praktik. Man menar att diskursen inte bara formar utan även speglar strukturer och fenomen i samhället, där maktperspektivet tydliggörs och där människor med makt kan påverka världen och förståelsen av denna. Den kritiska delen inom detta analytiska förhållningssätt avser just att undersöka ojämlika maktförhållanden och strukturer som upprätthåller dessa i syfte att få till en social förändring främst bland sociala grupper där vissa underkastas andra (Ibid). "Faircloughs begrepp kritisk språkmedvetenhet, är tänkt som ett redskap i strävan att förverkliga detta mål." (Winther Jorgensen & Philips 2010, sid 70). Idén kring att de språkliga strukturerna utgör mönster och formationer i begreppet diskursanalys blir tydligt (Ibid).

5.2.2 Urval och avgränsningar

Jag har sökt artiklar via Retiever samt Google. Det sökord som jag använt är: *missbrukare*. Detta utifrån att jag var intresserad av att utgå från det som är medias tanke på vem *missbrukaren* är och står för. Vem är det media framställer när de använder sig av begreppet *missbrukare* i de utvalda artiklarna. Som empiriskt underlag för denna studie har jag valt att avgränsa mig till artiklar från de två stora svenska kvällstidningarna Aftonbladet samt Expressen om personer med missbruks- och beroendeproblematik. Skälet till att jag valt just dessa två avser dels att begränsa antalet artiklar samt att undersöka den media som tänker är lättillgänglig för allmänheten samt som jag tror många läser. Mitt urval söktes brett varför artiklarna är av olika karaktär såsom exempelvis debatt respektive nyhetsartiklar. Jag valde även att avgränsa mig i tid då jag enbart sökt efter artiklar från det drygt senaste året (feb 2015-mars 2016), detta för att jag avsåg att studera den nutida diskursen. Mitt syfte, frågeställningar samt problemformulering har haft störst påverkan av mitt urval av empiri och material. Detta målstyrda urval är vanligt i kvalitativ metod och har känts naturligt då forskningsmålet varit närvarande under hela processen (Bryman 2011). Ett målinriktat urval (Ibid) avser ett strategiskt urval avseende både empiri, artiklar i mitt fall, samt tidigare

forskning. Strategin i denna studie har handlat om att jag valt ut artiklar utifrån relevans. Avseende autenticitet så menar Bryman (Ibid) att det är svårt att ta hänsyn till när det gäller media. Det kan vara svårt att bedöma trovärdigheten då det kan vara svårt att veta om artikeln skrivits av någon med relevant kunskap etc (Ibid). I min studie är dock inte trovärdighetsfrågan relevant utifrån mitt syfte.

5.2.3 Reliabilitet och validitet

Avseende tillförlitligheten i en studie talar man om reliabilitet, dvs trovärdighet, samt om validitet, dvs överförbarhet (Bryman, 2011). Reliabilitet står för om man genom olika metoder, vid olika tidpunkter av eventuellt olika utförare får samma resultat medan validitet bygger på om man verkligen undersökt det man avsett (Ibid).

Jag är medveten om att min studie är begränsad avseende den begränsade mängd artiklar jag valt att studera och att jag valt artiklar utifrån sk. ”kvällspress” istället för exempelvis vetenskaplig publikation- och/eller fackvetenskapliga artiklar. Dock anser jag att validitetskravet uppfylls då syftet med studien besvaras utifrån dessa valda artiklar trots att dess generaliserbarhet blir låg vilket är vanligt inom kvalitativ forskning (Ahrne & Svensson 2011). Avseende reliabiliteten så menar jag att den är svag av just den orsaken att materialet är så pass begränsat. Ett annat potentiellt problem skulle kunna vara den övertro vi har på internet som demokratisk källa till informationshämtning (May 2013). Dels som den nya teknologin ger oss en enorm mängd av information så är det samtidigt viss information som kanske sprids mer och snabbare än annan.

Jag har även reflekterat över min egen roll i studien. Vad min utgångspunkt var och hur mina förkunskaper och förförståelse påverkat den tolkning och analys jag gjort. Jag har en sedan tidigare personlig anknytning till *missbrukare* genom nära anhörigas beroendesjukdom. Att jag dock redan initialt varit medveten om samt uppmärksammar detta dilemma och min subjektivitet är något jag ser som gynnande för studiens trovärdighet. Det är dock viktigt att jag är tydlig med vad som är mina tankar och reflektioner genomgående samt i analys och slutsats (Jönson 2010). Objektivitet är komplicerat och vi har egna värderingar, upplevelser och tankeramar att förhålla oss till för att forskningsresultat skall kunna tas seriösa men det får inte avskräcka samhällsforskningen (May 2013). ...”forskarens kunskapsproduktion liksom alla annan diskurs är produktiv – den skapar verklighet samtidigt som den avbildar den.” (May 2013, sid 148). Jag har under hela arbetets gång behövt jobba på min egen subjektiva syn så gott det går för att få en rimlig balans mellan objektivitet, subjektivitet, distans till

missbrukaren samt egna fördomar (May 2013). Det hermeneutiska förhållningssättet avser ett synsätt där tolkningen och förståelsen av en text är central men man anser även inom detta perspektiv att vi alla utgår från en egen förförståelse vilket också är en förutsättning för oss som läsare (Bryman 2011). Fullständig neutralitet tror jag därför är svårt att uppnå men att vår strävan måste ligga däri.

5.2.4 Etiska överväganden

Mitt resonemang kring forskningsetik och dess avvägningar, dvs hur man förhåller sig till respondenter, riktlinjer, oskrivna regler och att inte skada/orsaka någons trångmål etc har efter beaktande landat i att jag i denna diskursanalys inte har att förhålla mig till exempelvis Vetenskapsrådets (2002) fyra grundpelare (Bryman 2011) som behandlar;

- Informationskravet
- Samtyckeskravet
- Konfidentialitetskravet
- Nyttjandekravet

De tidningsartiklar som jag valt att analysera är redan sedan tidigare publicerade och offentliggjorda i media och jag är väl medveten om att personerna som gestaltas i artiklarna är socialt utsatta. Angående både Konfidentialitetskravet, dvs att uppgifter som används i forskningssyfte ska förvaras så att de ej kan identifieras av utomstående, samt nyttjandekravet, dvs att insamlad data inte får spridas vidare eller användas i andra syften (Bryman 2011), så kan jag inte se att dessa båda grundpelare är relevanta för mig då jag använt ett empiriskt underlag som redan är offentligt.

Via diskursanalysen har ju även jag dock givits makt att bidra till stigmatisering och kategorisering. Medvetenhet om detta är viktigt samt att underbygga undersökningen med teori och tidigare forskning i syfte att undvika godtycklighet (Andersson & Swärd 2008). Jag anser att jag via min studie inte riskerar någon social skada genom att bidra till eventuell stigmatisering och den eventuella homogena kategorisering av *missbrukare* som jag avsett att studera. Det sistnämnda är dock något jag beaktat samt fått vara öppen inför för att inte min studie bara skall komma att spegla den allmänna synen utan vara värdefull i det sociala livet (May 2013).

6. Resultat och analys

Ett av syften som beskrivits inledningsvis avser att utifrån den insamlade empirin titta på hur personer med missbruks- och beroendeproblematik, *missbrukare*, framställs och skildras.

Detta har gjorts genom analys av de valda tidningsartiklarna och utifrån denna analys beskrivs vilka gällande diskurser som hittats. Diskurserna har till stor del identifierats genom att analysera hur missbruk och missbrukare har beskrivits med ord och egenskaper. Analysen bygger därmed övervägande på analys av utvalda textbitar där dessa beskrivningar har urskilts. Därför redovisas i det följande stora delar av den analyserade textmassa där beskrivningar hittats.

I den här delen av uppsatsen kommer jag att presentera empirin i form av artiklar från de svenska kvällstidningarna Aftonbladet och Expressen som jag samlat in. Totalt har 14 artiklar valts ut, 9 från Aftonbladet och 5 från Expressen i tidsrummet mellan februari 2015 till mars 2016, alltså under drygt ett år. Artiklarna har numrerats från 1-14, se tabell 1 nedan

Tabell 1, 14 artiklar om missbrukare och missbruk.

Nr	Titel på artikel	Tidning
1	Kvinna hittad död på hem för missbrukare 2015-02-04	Expressen
2	Komikerns pappa blev mördad 2015-12-09	Aftonbladet
3	Lätt att få fentanyl på recept 2015-12-27	Aftonbladet
4	Elise viger livet åt de prostituerade 2015-12-08	Aftonbladet
5	675 hemlösa barn i Malmö - och ingen bryr sig 2015-11-24	Aftonbladet
6	Hennes barndom präglades av sexuella övergrepp 2015-10-12	Aftonbladet
7	Svenska snedtrippen 2015-09-19	Aftonbladet
8	Avkriminalisering är inte tillräckligt 2015-09-17	Aftonbladet
9	”Jag måste göra mig själv eller någon annan illa” 2015-08-17	Aftonbladet
10	Vi kan inte fortsätta låta missbrukare dö 2015-08-03	Aftonbladet
11	Jolins, 27, föräldrar var missbrukare 2016-01-24	Expressen
12	Efter helomvändning – nu införs sprutbyte 2016-03-01	Expressen
13	Hur många har dött i onödan? 2016 03-03	Expressen
14	Så här tömmer inbrottsligan ditt hus 2016-03-29	Expressen

För att underlätta beskrivningen och undvika för många upprepningar av tidningsnamn etc., används nummer på artikeln i fortsättningen som referens i stället för hela titeln och publiceringsdatum. Under analysen identifierades fyra olika diskurser runt missbrukare. Vissa av artiklarna bidrog till mera än en av de hittade diskurserna. Därför presenteras den följande empirin (artiklarna) enligt de identifierade diskurserna och ej i kronologisk ordning. Detta för att ge en enklare struktur på presentationen där de utvalda urklippen placeras direkt i förhållande till den diskurs som hittats. Alla redovisade urklipp från artiklarna presenteras i *kursiv stil* och inom citationstecken för att öka läsbarheten och snabbt skilja på empiri och egen text i uppsatsen. Totalt identifierades tre rådande diskurser som kommer presenteras i det följande, vilka är Kriminalitet, Utanförskap samt Socialt arv.

6.1 Kriminalitet

I flera av artiklarna framställs missbruket och missbrukaren som en del av en kriminell värld. Det finns därmed en stark koppling mellan kriminalitet och den missbrukande. Missbruket gör att den missbrukande ofta måste ge sig in på en kriminell bana för att få ihop pengar till droger eller annat missbruk. Den missbrukande framställs som en person som lever utanför det normala samhället. Missbrukarna framställs ofta som offer för sitt missbruk som därmed tvingar fram ett kriminellt beteende. Graden av kriminalitet är varierande men kan ibland vara av väldigt våldsam karaktär som i artikel 2 där komikern Kristoffer Appelquist uttalar sig om sin pappa som blev mördad:

” – Han var narkoman och heroinist. Han var en sådan jobbig jävel som snodde min mammas grejer och sålde dem och var borta, du vet. De bodde i Göteborg men flyttade till Malmö för att han skulle komma bort från sitt dåliga sällskap, säger han i Framgångspodden... Han var skyldig dem pengar, så de tog livet av honom faktiskt, säger han i intervjun ”

Här framgår det också, förutom mordet, att pappan även han var kriminell och stal saker, till och med från sin egen familj. Ett annat exempel på kopplingen till kriminalitet hittas i artikel 3 där läkarkåren angrips:

”Även om läkare uppmanas skriva ut fentanylplåster med stor försiktighet är det inte speciellt svårt att få ut det på recept, rapporterar TV4 Nyheterna. – Det är väldigt lätt. Fem minuter tar det. I dagens läge kan man erbjuda nästan vilken läkare som helst pengar, säger ”Tommy” som TV4 har pratat med.”

Här ges ett exempel på hur den missbrukande begår lagbrott för att få tillgång till sina droger, men också på hur omvärlden hen befinner sig i är korrupt. I artikel 14 ges exempel på hur missbrukare gör inbrott för att få pengar:

”Oftast är det smycken och pengar som tjuvarna är ute efter. Tunga prylar som tv-apparater får hänga kvar på väggarna. De missbrukare som också ägnar sig åt bostadsinbrott för att finansiera sitt missbruk brukar ta både kameror och andra mindre elektronikprylar i bostäderna... Det handlar ofta om utländska ligor från Europa som sen försvinner hem igen men även om unga och gamla missbrukare från trakten som behöver pengar, säger Håkan Persson, kommunpolis i Lomma, som arbetar med bostadsinbrott.”

Här poängteras att det är behovet av pengar till droger som driver missbrukaren. I en debattartikel av Andreas Eriksson (Centerpartist) i artikel 8 uttalar han bla:

”Varför inte ta det fulla steget, legalisera droger och krossa den organiserade brottsligheten”

Här ges en bild av att den organiserade brottsligheten till stor del är beroende av droghandeln och därmed har en stark koppling till missbrukaren. I artikel 4 beskrivs hur många missbrukare, både kvinnor och män, finansierar sitt beroende genom prostitution, eller med andra ord, bidrar till kriminella handlingar. Detta synsätt tydliggörs också i artikel 12 från Expressen där Moderaternas oppositionsråd Maria Rydén, är starkt kritisk till sprututbytesprogrammet som ska införas i Göteborg och uttalar:

”Kriminella handlingar är inget vi ska lägga skatteresurser på. Och vi måste också se vad det kommer att leda till i förlängningen. Ska vi förse narkomanerna med sjuksköterskor som injicerar heroinet den dag de inte klarar av att göra det själva också?”

Här kan det tolkas som om att vara missbrukare i sig är en kriminell handling. Allt i allt framställs en diskurs där missbruk och missbrukare har en stark koppling till kriminalitet och den kriminella värden. Bilden man får av missbrukaren är att det är en person som gör vad som helst för att få pengar och därmed blir det nästan en självklarhet att missbrukare under någon tidpunkt begår en kriminell handling. Missbruket är den primära anledningen till att folk blir kriminella. I diskursen ligger också att missbrukaren är en person som man inte kan lita på (stjäler från sin egen familj). På detta ser man ytterligare ett exempel i artikel 9 från Aftonbladet där en mamma beskriver sina problem med sonen som är missbrukare:

”Farfar bröt med honom nyligen sedan han bröt sig in hos honom och stal två flaskor sprit, uppger mamman”.

Att det är en rå värld där det förekommer våld framgår också av tidigare omtalade artikel 4 där Elise, som vigt sitt liv åt att hjälpa prostituerade blir tillfrågad om hon inte är rädd för miljön:

”Jag frågar om hon – 79 år gammal och liten som Teskedsgumman – aldrig är rädd att träffa grova kriminella. – Rädd är jag aldrig men jag är försiktig. Man är inne på deras område och då ska man inte tro att man är någon Tarzan”.

Här hänvisas till ”deras område” som visar på en uppfattning att kriminella och missbrukare färdas i en egen utanförstående kriminell värld.

I artikel 7 om Svenska snedtrippen av Petter Lindgren, görs en beskrivning av den svenska drogpolitiken genom de senaste 40 åren. Här ges en bild av hur man i Sverige haft en nollvision/tolerans och hur missbrukaren började betraktas som en samhällsfarlig normbrytare:

”En tankegång som förefaller lånad ur någon av nittonhundratalets brunare lumpbodas men som likväl, i skiftet mellan sjuttio- och åttiotal, ledde till att den svenska narkomanen, från att tidigare ha setts som ett offer för omständigheterna, nu började betraktas som en samhällsfarlig normbrytare och smittbärare med utrikiska ”rusmönster” i släptåg.”

Detta stämmer bra ihop med artikel 10 som är en debattartikel från Aftonbladet där Sveriges drogpolitik också ifrågasätts och där den existerande diskursen om bilden av missbrukares koppling till kriminella den världen tas upp som ett problem för en fungerande drogpolitik:

”Det kan faktiskt vara möjligt att inte kriminalisera beroendesjukdom och samtidigt bedriva ett kunskapsbaserat preventionsarbete med en ”nollvision”. Vi kan lindra skadorna för dem som missbrukar, samtidigt som vi bekämpar kriminella narkotikahandlare”

Sammanfattningsvis kan man konstatera att åtta av de 14 artiklarna på något sätt gör en koppling mellan missbrukare och den kriminella världen och är med att skapa en bild eller diskurs där missbrukaren kan uppfattas dels som en kriminell person (art 12) och dels som en person som inte är att lita på och som kan göra vad som helst för att finansiera sina droger som att stjäla från andra (art 14) eller till och med den egna familjen (art 2,9) eller genom prostitution (art 4). Missbrukaren befinner sig ofta i kontakt med en kriminell värld (art 3,4) med organiserad brottslighet (art 8,10).

6.2 Utanförskap

Att vara kriminell kan såklart betraktas som ett utanförskap men det finns också en annan diskurs där fokus är mera på utanförskapet än kriminalitet. Missbrukaren beskrivs som en person som hamnat utanför det normala samhället som en typ av outsider.

I Artikel 2 redovisas hur en son i vuxen ålder uppfattar hur hans pappa skulle varit frånvarande om han funnits tillgänglig.

”– Jag har väl också reflekterat över att om han hade levt hade han nog inte varit drömfarsan heller utan jag hade nog suttit och väntat på födelsedagen och så hade mamma fått komma in och sagt att han älskar mig jättemycket men att han hade slut på batteri i mobilen eller så. Jag är rätt glad att ha sluppit den uppväxten, säger han i podcasten.”

Bilden som ges är en pappa som inte bryr sig om sin egen son eftersom drogerna tagit över hans liv. I artikel 4 hur en tidigare prostituerad på fredagar ställer sig upp för att ta hand om de prostituerade. Det ges en bild av att dessa människor inte har tillgång till vanligt familjeliv, men behöver all medmänsklighet (typ kramar) som de kan få, själv från utanförstående personer.

”Klara kyrka har varit utgångspunkten för arbetet hon utfört i 20 år – det var här hon började leva, som hon själv säger. Och det är här hon hittar styrkan att i ur och skur, varje fredag året om, ställa sig på Malmskillnadsgatan och finnas där för de prostituerade med kramar, kaffe, smörgås och godis, med goda råd och pepp.”

I Artikel 5, som handlar om hemlösa barn i Göteborg målas det upp en bild av hur missbrukare sover i trappan. Detta är ett klart tecken på att missbrukaren oftast uppfattas som en hemlös person utan tillgång till sin familj.

”Vad det kommer att innebära för dessa 675 hemlösa barn är inte speciellt svårt att räkna ut. Ha kalas på ett hotellrum? Bjuda hem skolkamrater till en blåsig campingplats? Läsa läxor i ett larmande transitboende där missbrukare sover i trappan?”

I Artikel 7 nämns att narkomaner blir båda stigmatiserade och marginaliserade.

”Moralpanik och populism går dock att överleva, som synes. Riktigt illa gick det däremot för den grupp som kom att både stigmatiseras och marginaliseras i skuggan av den storslagna visionen om det narkotikafria samhället: de tunga sprutnarkomanerna”

”Dokumenterat effektiva (men förvisso inte oproblematiska) preparat som metadon, liksom sprututbytesprogram och andra åtgärder för att göra heroinistlivet mer uthärdligt, har helt enkelt klassats som en liberal kapitulation inför problemet och har därför mötts av extremt hårt politiskt motstånd i Sverige. Detta under lång tid och med en envetenhet som fått såväl missbrukare och deras anhöriga som forskare att tala om sadism från myndigheternas sida, mot samhällets kanske svagaste och mest utsatta grupp.”

Det nämns också hur detta är samhällets kanske svagast och mest utsatta grupp vilket klart ger en bild av ett utanförskap från det normala samhället. I artikel 8 används begrepp som ”värdigt liv” vilket också visar på ett utanförskap.

”En avkriminalisering är ett viktigt steg för en human narkotikapolitik, men en legalisering av droger är minst lika viktig för att missbrukare ska få ett värdigt liv.”

I artikel 9 ges ett annat exempel på utanförskap där en ungdom med missbruksproblem flyttar från det ena stället till det andra utan något fast punkt i tillvaron.

”Under åren i Norrköping har han bott hos modern, sin farfar, på gatan, härbärgen, ett vandrarhem. Han stannade aldrig länge på ett ställe och hade inte heller några nära vänner.”

I artikel 13 används återigen begreppet ”värdigare tillvaro” som också indikerar ett utanförskap.

”Bättre sent än aldrig är en klen tröst för de missbrukare som under alldeles för lång tid förvägrats en aning mer värdigare tillvaro i den misär som ett missbruk innebär”

Summerar man, ser man att sju av de 14 artiklarna dvs 50 % på något sätt beskriver en diskurs som handlar om missbrukarens utanförskap. Det kan vara från själva familjen (art 2,5,9) eller från samhället generellt (art 4, 7,8 och 13).

6.3 Socialt arv och psykologiska problem

Vad är anledningen till att man blir missbrukare på något sätt? Enligt många av de analyserade artiklar kan man hitta ett gemensamt drag som har med barndomen att göra. Två olika aspekter hänger ihop här. Det är själva den problematiska barndomen där man haft föräldrar med missbruk, blivit utsatt för övergrepp eller andra traumatiska upplevelser. En annan aspekt är psykisk ohälsa som ju till stor del kan ha uppstått pga den problematiska barndomen. Därmed finns det en diskurs som handlar om hur missbrukare oftast har fått psykisk ohälsa pga en problematisk barndom som avser föräldrarnas brister och förmåga.

Ser man till exempel på den tidigare nämnda artikel 4 om Elise kom hon in i missbruket för att hon hade en svår barndom:

”Som femåring utsattes hon för sexuella övergrepp. I skolan mobbades hon och ansågs vara efterbliven. Hon rymde hemifrån och flyttade som 16-åring in hos en bordellmamma och fick äntligen den kärlek hon törstat efter – och hon fick höra att hon var söt. Men snart sålde hon sin kropp och började missbruka både alkohol och tabletter”

En liknande historia ser man i artikel 6 från Aftonbladet där Sofia Rapp Johansson uttalar:

”Jag hade knappt lärt mig gå när jag våldtogs första gången. Båda mina föräldrar var missbrukare när jag föddes och jag var drogberoende redan i mammas mage. För mig och mina tre syskon var våldtäkter, misshandel och droger en naturlig del av livet. Det var vad vi var uppväxta med och den enda verklighet vi kände till”.

Ett annat exempel hittar man i artikel 11 där Jolin beskriver hur hon växte upp med båda föräldrar som missbrukare och själv i ett senare skede också blev missbrukare. Där beskriver hon hur fick ta vuxenrollen eftersom mamman inte klarade av det och hur hennes egna alkoholmissbruk senare gav henne en bedövande effekt vilket hjälpte henne att hantera svåra känslor:

”– Det blev bara värre och värre. Vi blev vräkta och fick bo i en lägenhet från socialen. Ibland kändes det som jag var den vuxna, jag fick axla vuxenrollen för tidigt.

Samtidigt började Jolin Heen själv att dricka mycket. Alkoholen bedövade, samtidigt som den förstärkte känslorna av kaos.

– Jag drack ofta och mycket. Jag tog till alkohol för att fly, men allt för ofta så kände jag mig bara mer ledsen.”

Hon slutar av med att konstatera att ”missbruk är en familjesjukdom”. Därmed framstår en diskurs där missbrukaren framstår som ett offer för sitt sociala arv. I artikel 5 från Aftonbladet beskrivs hur livet kan se ut för hemlösa barn:

”Frånvaron av egen bostad innebär också frånvaro av möjlighet till att påverka sin egen situation. Dörren är stängd. Från utsidan. Och du kommer inte in. Vad det kommer att innebära för dessa 675 hemlösa barn är inte speciellt svårt att räkna ut. Ha kalas på ett hotellrum? Bjuda hem skolkamrater till en blåsig campingplats? Läsa läxor i ett larmande transitboende där missbrukare sover i trappan”.

Här ges en bild av hur en problemfylld barndom kan ge en direkt kontakt med missbrukarnas värld.

I artikel 1 som handlar om vård av missbrukare redovisas också att många har psykiska ohälsa.

”Klienterna inom LVM-vården (lag om vård av missbrukare) har ett allvarligt missbruk av alkohol, narkotika och/eller läkemedel. De flesta har flera års drogberoende bakom sig och omfattande sociala och psykiska problem.”

I artikel 2 som tidigare beskrivits kan man se hur sonen till en missbrukare undrar om det finns en genetisk risk för att bli missbrukare

”Komikern har funderat över om han kanske står på tur att bli missbrukare.

– Sen undrar man ju om det är genetiskt, om jag egentligen också är en missbrukare. Bara att jag inte har börjat sabba mitt liv än”

I artikel 9 ser man en beskrivning av hur en ung man med missbruksproblem antas ha fått sina problem på grund av mammans och pappans skilsmässa.

”Sonen hade alla förutsättningar att leva ett vanligt liv, fortsätter hon. Han utbildades till kock i den kommun i Mellansverige där han växte upp och hade jobb på finare ställen i Sverige och utomlands. I ungdomsåren var han ”go och glad”, som hans mamma beskriver honom. Men någonting började hända med 24-åringen i samband med föräldrarnas skilsmässa samtidigt som han gick ut gymnasiet. Han hade svårt att leva med andra människor, han kunde inte leva ett ordnat liv med fasta rutiner och en vardag. – Han hade en

föreställning om att han var en högre stående människa. Han visste allt, vi andra visste ingenting. Han kunde låta som en präst och tala om för oss hur vi ska leva våra liv.”

Psykisk ohälsa/problematik, det sociala arvet och barndomsfaktorer som anledning till missbruk beskrivs i hälften (7) av artiklarna. I två av artiklarna (4,6) finns det en direkt koppling till sexuella övergrepp mot barn som senare blev missbrukare. I två av artiklar var föräldrarna missbrukare (6,11) som ledde till att barnen senare själva hamnade i missbruk. I två artiklar beskrivs en stark koppling mellan psykiska problem och missbruket (1, 9). I två artiklar (2,6) beskrivs en misstanke om att missbruk och beroende även kan vara genetiskt och ärvas från föräldrarna.

6.4 Vem är det som uttalar sig och formar diskurserna?

En av frågeställningarna i denna uppsats är vem som uttalar sig i debatten om missbruk och på detta sätt har makten i vilka diskurser som vinner förfäste. Är det missbrukarna själva som kommer till tals och får definiera sin egen diskurs eller är det till stor del forskningen och eliten som kommer i och styr diskursen? En analys har gjorts av de 14 artiklarna från empirin. I nästan samtliga fall kan man konstatera att det finns två aktörer involverade, det finns en källa till berättelsen och en professionell skribent som formulerar källans berättelse. I tabell 2 redovisas detta förhållande för de 14 artiklarna.

Tabell 2, 14 artiklar med deras källa och skribent.

Nr	Källa, Berättare	Skribent, Journalist
1	Statens Institutionsstyrelse, Verksamhetschef samt anonym intagen	P4 Jönköping
2	Kristoffer Appelquist, son till missbrukare	Isabel Normann
3	Anonym berättare "Tommy"	TV4-nyheter
4	Elise, tid. prostituerad	Katarina Wendelin
5	Malmö Stads hemlöshetsrapport	Kristian Lundberg
6	Sofia Rapp Johansson, våldtäktsoffer	Sara Cosar, Hanna Aler Sjöqvist
7	Magnus Linton, författare (hans bok)	Petter Lindgren
8	Andreas Eriksson, Centerpartist	Andreas Eriksson
9	Mamma till Missbrukare	Kenana Habul
10	Björn Fries, Narkopolis-samordnare	Christina Gynnå Oguz
11	Jolin Heen, tid missbrukare	Maya Dahlén Persson

12	Socialstyrelsen	Jens Andersson
13	Olika politiker från Göteborg	Csaba Bene Perlenberg
14	Polisens talesman	Fredrik Samuelsson

Även om skribenter och journalister ofta har en egen åsikt och vinkling som kan influera en artikel har jag valt att i denna uppsats se på källan till artiklarna i värderingen av vem som är med att styra dagens diskurser om missbrukare. Man ser att åtminstone 3 av artiklarna avser en intervju med tidigare missbrukare (4,6 och 11) medan 2 av artiklarna avser intervjuer med närstående till missbrukare (2,9). Här kan man säga att diskursen skapas av folk som själva varit i missbruket eller har (haft) en närstående som missbrukare och därför kan antas vara de egna synpunkterna om sig själva. I artikel 3 kan man också anta att källan ”Tommy” själv är missbrukare. Den enda som är både skribent och egen källa är centerpartisten i artikel 8, som kanske kan placeras bland den så kallade ”professionella” kåren som är involverade i debatten utan själv att ha en personlig koppling till missbrukare. Ofta kan man beskriva denna typ av aktörer som myndighetspersoner eller sakkunniga i frågan. Till denna grupp hör bl.a. Statens institutionsstyrelse, utformare av Malmö stads hemlöshetsrapport, Narkopolis-samordnare, Socialstyrelsen, Politiker och Polisen (artikel 1, 5, 8, 10, 12, 13 och 14). Boken (artikel nr 7) kan anses vara ett mellanting mellan den professionella kår och missbrukare/närstående. I denna studie visade det sig att fördelningen mellan de två grupperna är nästan 50/50 och att båda dessa grupper kommer till tals avseende att definiera dagens diskurser om missbruk.

6.5 De funna diskurserna jämfört med tidigare forskning

I kapitlet om tidigare forskning har resultatet av nio studier redovisats. Studierna har utförts under tiden 1982 (Goldings och Middleton) till 2014 (Goffman), alltså under en ganska lång tidsperiod och med äldsta studien mer än 30 år gammal. Studierna behandlar mediernas presentation av missbruk och missbrukare men också i ett bredare perspektiv sociala problem och mediers inflytande. Generellt sett blev fem övergripande slutsatser presenterade:

1) Media och dagspressen är en viktig aktör som inte bara belyser men även påverkar sociala problem och socialpolitiken genom att generera samhällets uppfattning av dessa problem (Blomberg et al 2004, Goldings & Middleton 1982, Fonden & Sato 2005).

2) Sociala problem och problematiken runt missbruk skildras på ett förenklad, ensidigt och negativt sätt med stereotypifiering där individen (missbrukaren) presenteras som maktlös. Fördomar befastas (Blomberg et al 2004, Goldings & Middleton 1982, Hultén 2000).

3) Det finns en stigmatisering som reducerar individen och förstärker utsattheten och är med att skapa missbrukarens egenbild och identitet

4) Det finns ett vi-dom tänkande där missbrukaren anses normbrytare (Blomberg et al 2004, Hultén 2000, Baumann 1991).

5) Det finns ett maktspel där det primärt är de så kallade professionella och myndighetspersoner som får uttala sig och skapa diskurserna runt missbruk (SoRads xx, Olsson 1994).

När det gäller slutsats 1 och 3 går det inte att utläsa något om dessa i de analyserade artiklar, för detta krävs en annan typ av studie. Vad man dock generellt kan säga runt slutsats 1 om kvällspressens roll, är att konkurrensen från alternativa medier på nätet har ökat och man kanske därför kan anta att kvällspressens roll har reducerats en del jämfört med hur det såg ut före internetets omfattande spridning.

När det gäller slutsats 2 och hur individen (missbrukaren) presenteras i kvällspressen kan man hålla med om att det skapas en viss form av stereotyp, varje av de hittade diskurserna beskriver ju en stereotyp i form av kriminell, utanför samhället eller en person med problematisk barndom och psykiska problem. Dock kan man inte i denna studie verifiera att individen presenteras ensidigt som en maktlös person eftersom ett flertal av artiklarna bygger på intervjuer med personer som faktiskt har lyckat ta sig ut missbruket och vända på sitt liv (artikel 4,6 och 11)

Slutsats 4 från den tidigare forskning konstatera att media är med att skapa ett vi-dom tänkande och den missbrukande som normbrytare. På denna punkt stödjer resultatet från denna studie en sådan slutsats eftersom två av de hittade diskurserna handlar om utanförskap, antingen i form av en kriminell värld eller mera allmänt utifrån ett avstånd från familj och samhället generellt.

Slutsats 5 handlar om hur medierna använder sig av makt och personer i maktposition för att skapa diskurserna. Dock kan man i denna studie konstatera att detta inte stämmer överens i detta fall eftersom att ungefär hälften av de använda källorna stammar från tidigare

missbrukare eller närstående till missbrukare och således inte representerar någon maktelit. Man kan dock inte göra någon övergripande konklusion på denna punkt eftersom det studerade materialet (14 artiklar) inte utgör ett statistiskt adekvat underlag för att besvara en sådan fråga.

7. Slutdiskussion

I denna studie analyserades 14 olika artiklar från Expressen och Aftonbladet från en tidsperiod mellan feb 2015 och mars 2016. Genom att analysera ordval, begrepp, teman och innehåll generellt, identifierades det tre olika diskurser om missbruk och missbrukare i Sverige (Fairclough 1992). Den första diskursen handlade om begreppet kriminalitet och visade en klar bild av hur missbrukare kopplas till den kriminella världen. Det ges en bild av hur missbruket på ett sätt tvingar fram kriminalitet och hur missbrukaren oftast förvandlas till en zombie-likande person utan moral och som gör allt för att få sin drog. Man kan ana hur missbrukaren oftast anses som en slav under sitt beroende och blir en person man inte kan lita på. Samtidigt ges det en bild av en kriminell och farlig värld som missbrukaren ibland befinner sig i för att få sin drog. Den andra diskursen som hittades avser utanförskap. Till skillnad från den kriminella världen som också är en typ av utanförskap ger denna diskurs en bild av missbrukarna som en person som inte har tillgång till sin familj. Livet som missbrukare går inte att kombinera med ett vanligt familjeliv som bl.a. bygger på förtroende för varandra, något som missbrukaren inte kan erbjuda enligt diskursen eftersom den enda lojaliteten är den gentemot drogerna. Diskurserna om kriminalitet och utanförskap är därmed närt besläktade och kriminalitet skulle kanske kunna behandlas under samma diskurs som utanförskap. Båda är relaterade till hur missbrukaren är slav under sitt missbruk därmed inte en person att lita på. Den tredje och sista diskursen handlar om det sociala arvet och skälet till att folk blir missbrukare. Här ges en bild av att missbruket har att göra med psykisk ohälsa som oftast har en relation till en problematisk barndom. Därmed ges det en bild av att missbrukaren är ett offer för sitt sociala arv (Skårner 2001). De tre diskurserna fungerar tillsammans och motsäger inte varandra, man kan nästan se de tre diskurserna i en orsak-sambands kedja:

- 1) Dålig barndom leder till psykiska problem som i sin tur leder till ett missbruk

- 2) Missbruk leder till kriminella handlingar för att finansiera missbruket. Familj och närstående kan inte längre lita på missbrukaren.
- 3) Den missbrukande blir utstött som en kriminell person som det inte går att lita på. Missbrukaren hamnar i ett utanförskap som troligen kommer att stärka de psykiska problemen. En ond cirkel har skapats.

Man skulle därmed kunna säga att det finns en form av hegemoni i de tre diskurserna om missbrukare och att diskurserna är låsta (Winther Jorgensen Philips 2010). Dock är underlaget (14 artiklar) kanske litet för att kunna dra djupare slutsatser på detta område. Man får inte heller glömma bort att denna analys bara sträcker sig över drygt ett år och inte säger hur diskursen ändrar sig över tid. Detta får man dock en liten uppfattning av när man jämför med tidigare forskning som sträcker sig över en längre tidsperiod. Här ser man att läget har ändrat sig på vissa punkter, bla när det gäller maktpositioner och vilka som blir intervjuade. Här verkar det finnas ett intresse i att avspegla missbrukarnas vardag och situation på ett mera objektivt sätt genom intervjuer med missbrukare och deras närstående och inte bara experter och myndighetspersoner. Vad som däremot inte går att utreda av denna analys är hur det står till med tex subjektposition och om journalisterna verkligen har lyckats att återge de intervjuades uppfattningar eller om de har blivit mycket påverkade av journalisternas egna positioner och åsikter i de rådande diskurserna (Fairclough 1992).

Det finns i diskurserna också en bild av att den onda cirkeln går att bryta och att missbrukaren kan ta sig ur missbruket och återgå tillbaka i den lagliga världen och med band till familj och vänner och därmed bryta sig loss från utanförskapet.

Slutligen kan man också påpeka att artiklarna i denna studie till hälften har använt tidigare missbrukare eller nära anhöriga som källor vilket indikerar att dagens diskurser om missbruk inte ensidigt skapas av en maktelit av professionelle sakkunniga och myndigheter med en politisk agenda/syften (Olsson 1994).

Referenslista

- Ahrne, Göran & Svensson, Peter (2011). "Att designa ett kvalitativt forskningsprojekt" I Ahrne, Göran & Svensson, Peter (red.) *Handbok i kvalitativa metoder*. Malmö: Liber
- Altheide, D L. (2013) Media Logic, Social Control, and Fear. *Communication Theory*, Volume 23, Issue 3. 223–238. DOI: 10.1111/comt.12017
- Andersson, Gunvor & Swärd, Hans (2008). Etiska reflektioner. I Meeuwisse, Anna, Swärd, Hans, Eliasson-Lappalainen, Rosmari & Jacobsson, Katarina (red.) (2008) *Forskningsmetodik för socialvetare*. Stockholm: Natur och Kultur
- Asp, K. (1990): Medialisering, medielogik, mediekraati. *Nordicom-Information*, 1990, 4: 7-12.
- Bauman, Zygmunt (1991). *Modernity and ambivalence*. Cambridge: Polity Press
- Bergström, Göran & Boréus, Kristina (2005) *Textens mening och makt: metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*. Lund: Studentlitteratur
- Blomberg, Helena, Kroll, Christina, Lundström, Tommy & Swärd, Hans (2004) Medier och samhällvetenskap I Blomberg, Helena, Kroll, Christina, Lundström, Tommy & Swärd, Hans (red.) (2004) *Sociala problem och socialpolitik i massmedier*. Lund: Studentlitteratur
- Bryman, Alan (2011). *Samhällsvetenskapliga metoder*. Malmö: Liber.
- Burr, Vivien (1995). *An introduction to social Constructionism*. London: Sage.
- Fairclough, Norman (1992). *Discourse and sociala change*. Polity Press: Cambridge.

Fondèn, Charlotta & Sato, Hanako (2005). *Drogbruk eller narkotikamissbruk? – Unga och narkotika i självpresentationer och pressbilder*. SoRAD – Forskningsrapport nr 27 – 2005. Edsbruk: Akademitryck.

Goffman, Erving. (2014). *Stigma: den avvikandes roll och identitet*. Lund: Studentlitteratur.

Goldberg, Ted (2010). *Hur blir man NARKOMAN? -och hur hindrar vi det?* Solna: Academic Publishing of Sweden.

Jacobson, Maria, Broman Norrby, Anna & Edström, Maria (2004). *Allt är möjligt en handbok I mediekritik: tänk kritiskt, diskutera, säg Ifrån*. Göteborg: Allt är möjligt.

Jönson, Håkan (2010). *Sociala problem som perspektiv. En ansats för forskning & socialt arbete*. Malmö: Liber.

Laclau, E. & Mouffe, C. (2001) *Hegemonin och den socialistiska strategin*. (Originallets titel: *Hegemony and socialist strategy*. Ursprungligen publicerad av Verso, London 1985 och 2001.

Loseke, Donileen R. (2008) *Thinking about social problems: An introduction to constructionist perspectives* New Brunswick: Transaction Publishers

Lundgren, Lars, Sunesson, Per-Anders & Thunved, Anders (2014). *Nya sociallagarna*. Stockholm: Norstedts Juridik AB.

May, Tim (2013). *Samhällsvetenskaplig forskning*. Lund: Studentlitteratur.

Melin, Ann-Gerd & Näsholm, Christina (2006). *Behandlingsplanering vid missbruk*. Lund: Studentlitteratur.

Olsson, Börje (1994). "Alcohol and drugs in Swedish newspapers". I: Lagerspetz, M. (red.) *Social Problems in Newspapers. Studies around the Baltic Sea*. Helsingfors: NAD Publication No. 28

Svensson, Bengt (2010) *Den paradoxala narkotikafrågan* I Johnsson, Eva & Laanemets, Leili & Svensson, Kerstin (red) (2010). *Narkotikamissbruk Debatt, behandling och begrepp*. Lund: Studentlitteratur.

Skårner, A. (2001) *Skilda världar? En studie av narkotikamissbrukares sociala relationer och sociala nätverk*. Diss. Göteborgs Universitet. Göteborg

WHO http://www.who.int/substance_abuse/terminology/definition1/en/

Wiebull, L & Wadbring, (2011) *Massmedier Nya villkor för press, radio och tv i det digitala medielandskapet*. Stockholm: Ekerlinds förlag.

Winther Jorgensen, Marianne & Phillips, Louise (2010). *Diskursanalys som teori och metod*. Lund: Studentlitteratur.

